

אביהם יורשת אותם (10).

ועוד, כדכתיב בפרשת ירושה, "איש כי קח-ב ימות וכן אין לו", הרי שירושת הבן נזכרת בתחילה.

גמרא:

שנינו במשנה: "ואלו נוחלין ומנחילין, האב את הבנים והבנים את האב".

ומדוע שינה התנא וכתב את ירושת האב בתחילה?

ומקשה הגמרא: מאי שנא דקתני "האב את הבנים ברישא", ליתני "הבנים את האב ברישא"?

ומתרצת הגמרא: תנא דמתניתין, איירי [כיון] דאתיא ליה דין ירושת האב את בנו מדרשא, ועמל עליו (11), הכיבא ליה. ולכן כתבו בריש המשנה.

ומאי דרשא?

ומשתי סיבות היה לו לשנות כך, חדא, דאתחולי בפורענותא לא מתחלינין.

דתניא, נאמר בפרשת ירושה, "ואם אין לו אחים, ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה".

כלומר, כשהאב יורש את בנו, נמצא, שמתו בניו בחייו. וקללה היא לו.

ודרשינן, "שארו", זה האב (12).

והיה לו לתנא דמתניתין לפתוח, "הבן נוחל את האב", שזו ברכה שימות האב ויקבר על ידי בניו.

מלמד, שהאב קודם בירושה לאחיו (13). ולפי זה, סדר הנחלות הוא: בן, בת, אב, אח.

אמרינן "אחי האב" לחדש שאף הם יורשים. לכן נזקק התנא בסיפא לומר בפירוש "והאחים מן האם לא נוחלין ולא מנחילין".

10. לכאורה דין זה נשנה כבר ברישא, דהאשה אינה נוחלת את בנה, כיון שמשפחת אם אינה קרויה משפחה?

11. כדארמרינן, "רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו", כיון שעמל בו. (בבא מציעא לח' א. ועל פי רש"י שם).

ותרצו התוספות: הוה אמינא שאח אינו יורש דרך אמו, אלא באופן ישיר, שהרי נאמר, ונתתם את נחלתו לאחיו,

12. כדכתיב, "שאר אביך הוא", וכן לענין טומאת כהנים לשבעת הקרובים נאמר, "כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו".

לכן קא משמע לן, דאחים מן האם אינם יורשים. דמשפחת אם אינה קרויה משפחה.

13. ואע"פ שבפסוק כתיב איפכא, "ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לשארו", יבואר בסוף

אך עדיין קשה, דהא שנינו ברישא "והאחין מן האב", ומשמע דוקא מן האב ולא מן האם, ומדוע נזקק התנא לחזור ולשנותו בסיפא?

ומבארים תוספות, אילולי חזר התנא בסיפא וכתב שאחי האם אינם יורשים, היינו אומרים, שאחי האם עדיפים על אחי האב, שהרי הם ודאי אחים, ואילו אחי האב אינם אחים בודאי, אלא רק משום "רוב בעילות אחר הבעל". וברישא

יכול יהא אב קודם בירושה אף לבן⁽¹⁴⁾, ונסדר את הנחלות באופן הבא: אב, בן, בת, אח⁽¹⁵⁾.

תלמוד לומר "הקרוב", ודרשינן, קרוב קרוב [הקרוב יותר למת] קודם בירושה⁽¹⁶⁾.

והבן קרוב למת יותר מהאב, כיון שקם תחת אביו לענין יעוד, ושדה אחוזה, כמו שיבואר בהמשך.

ומה ראית לרבות את הבן, ולהקדימו לאב, ולהוציא את האח, לומר שהאב קודם לו?

מרבה אני את הבן, שכן קם תחת אביו⁽¹⁷⁾ ליעדה, כגון אם קנה האב אמה העבריה, יכול ליעדה לבנו כשירצה, בכסף מקנתה, ואינו צריך קידושין נוספים על מנת לשאתה. כדכתיב, "ואם לבנו יעדנה"⁽¹⁸⁾.

(א) בסוגיית הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקא.

17. בגמרא מבואר שדין ירושת הבן נקרא, "קם תחת אביו", דהיינו, אין כאן ירושה כשאר הירושות, אלא הבן עומד במקום אביו לכל ענין. (ועיין ספר החינוך מצוה ת', "משרשי המצוה, כדי שידע האדם ויתבונן כי העולם ביד אדון ומשגיח על כל בריותיו, וברצונו וחפצו הטוב זוכה כל אחד בחלק הנכסים שהוא משיג בעולמו, ומתנתו ברוך הוא מבורכת שתמשך לעולם לאשר יתנה לו, אם לא כי מחטא הקדמוני נקנסה מיתה בעולם, ומפני סילוק גופו אינו בדין להיות הפסק למתנת האל המבורכת, אבל תפשוט מאליה בגוף המשתלשל ממנו, וזהו בנו או ביתו...").

ונפקא מינא, עיין בקצות החושן (רעח' ס"ק טו') שאם נשבע ראובן לתת חפץ מסויים לשמעון, ומת שמעון, חייב לתת לבניו. והיינו משום שהבנים קמים תחת אביהם.

וכן עיין בתומים (סי' סו' ס"ק מג'), שבעל חוב של האב גובה מקרקעות היורשים, כיון ששיעבוד הגוף שהיה על האב עבר ליורשיו. הקמים תחתיו.

וכן עיין ברש"י (כתובות לח' ב) לענין הורשת קנס לבניו.

18. כתבו התוספות, "הוא הדין, דהוי מצי למינקט נמי, ולעבד עברי". וכוונתם, למשנה

הסוגיא, ד"קראי שלא כסדרן כתיבי". עיין שם.

14. לכאורה קשה, אם אב קודם לבן, אם כן, לעולם לא ירשו בן ובת את אביהם, שהרי אבי המת יורשו בקבר, וכן אבי אביו, וכן הלאה, עד יעקב אבינו. ומדוע נאמר בפסוק, "והעברתם את נחלתו לביתו"?

וצריך להעמיד, בגר שמת בלא משפחה, אזי בנו יורשו.

אי נמי, הוה אמינא שאם יש בן בת או אח אין הנחלה ממשמשת והולכת, אלא ירשו קודם הבנים הבנות והאחים. תוספות.

15. רשב"ם. אך ריב"ן פירש, "יכול יהא קודם לבן", ולא לאת. ולפי זה סדר הירושות, אח, אב, בן, בת. ועיין תוספות. ומהרש"א.

16. יש לחקור בדין "קרוב קרוב קודם": האם הוא סיבת הירושה, כלומר, שדין ירושה הוא מחמת הקרובה, וממילא כל הקרוב יותר קודם בירושה.

או דילמא, כל ענין ירושה חידוש הוא. ואינו משום הקרובה, אלא גזירת הכתוב שכך סדר הנחלות.

ונפקא מינא, האם יורש בכח, כגון אב במקום בן, וכיו"ב, נחשבים כיוורשים מחמת קורבתם גם כאשר אינם יכולים לרשת בפועל.

ועיין במה שנכתוב בזה בעזרת ה' לקמן (קל')

אך אחיו אינו יכול ליעדה, ואם ירצה לשאתה?, עליו לתת לה קידושין נוספים.

וכן לענין שדה אחוזה⁽¹⁹⁾. הבן יכול לפדות את השדה כאביו.

אך האח נחשב כאחר לענין זה.

ומקשה הגמרא: אדרבה, מרבה אני את האח [היה לנו להקדים את ירושת האח לבן] שכן קם תחת אחיו ליבום, ואילו הבן, אינו יכול ליבם את אשת אביו?

ומתרת הגמרא: כלום יש יבום אלא במקום שאין בן, הא במקום שיש בן אין יבום.

דהיינו, גם לענין יבום הבן עדיף על האח⁽²⁰⁾, שהרי פוטר את אמו מן היבום.

ומקשה הגמרא: טעמא דאיכא האי פירכא, [כלום יש יבום אלא במקום שאין בן] הא לאו הכי הוה אמינא אח עדיף,

וקשה, מדוע נזקקנו לפירכא זו, תיפוק ליה דחכא תרתוי [בן עדיף על האח בשני מקרים, קט-א ליעדה, ולשדה אחוזה] וחכא חדא [והאח אינו עדיף עליו אלא לענין יבום]?

ומתרת הגמרא, בשדה אחוזה גופה לא ידענו שהבן קם תחת אביו אלא מהאי טעמא הוא, דקא קיימא ליה לתנא, כלום יש יבום אלא במקום שאין בן. הא יש בן אין יבום.

כלומר, בתורה לא נאמר בפירוש שהבן קם תחת אביו אלא לענין יעוד. ואילו הפירכא, "כלום יש יבום אלא במקום שאין בן", הוי בן כמו אח, שהבן קרוב לאביו לענין יעוד, והאח לענין יבום.

ורק לאחר שפרכנו "אין יבום אלא במקום שאין בן", אפשר ללמוד שהבן קם תחת אביו לשדה אחוזה, ולעבד עברי ולנחלה.

הגמרא חוזרת לדון בדברי התנא הנ"ל, "שאר זה האב, מלמד שהאב קודם לאחין".

19. המקדיש את שדה אחוזתו, ומכרה הגזבר לאחר, ובא היובל, יוצאת מהלוקח לכהנים.

אבל, אם המקדיש עצמו פדה את השדה מההקדש, ובא היובל, אינה יוצאת ממנו לכהנים. ולענין זה, בנו כמותו. ואף אם הבן פדה את השדה אינה יוצאת לכהנים ביובל.

אך אם פדאה אחיו, יוצאת לכהנים ביובל. ועיין עוד במסכת ערכין דף כה' ב.

20. בתוספות מבואר, שהבן עדיף על האח לענין יבום, כיון, שענין יבום הוא הקמת שם לאח המת. ואם יש בן או בת, הם עצמם מקימים שם לאביהם, ואינם צריכים לעשות עוד מעשה יבום.

בקידושין (יז' ב), "עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת".

ובמנחת חינוך (מצוה מב') כתב, שדין "עבד עברי עובד את הבן" אינו מדיני ירושה. אלא דין חדש מגזירת הכתוב, שהבן קם תחת אביו לענין עבד עברי.

ולכן אינו עובד את הבת, אפילו במקום שאין בנים.

(ועיין בספר המקנה, קידושין יז' ב, שעבד עברי אינו עובד את הנכד. כיון שהנכד אינו בר ייעוד. ומבואר כהיסוד הנ"ל, שדין ירושת עבד עברי אינו כשאר ירושות).

ולפי זה יובן, מדוע הגמרא לא הוכיחה מעבד עברי שירושת הבן עדיפא על ירושת האח, כיון שעבד עברי אינו מדין ירושה כנ"ל.